

Vid karolinergraven i Rista? Arkeologisk utredning

Undersåker 80:2/L1946:9290 och 84:1/L1946:9518,
Undersåkers socken, Åre kommun, Jämtlands län

Kristina Jonsson

RAPPORT – JAMTLI 2020:3
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2020

Kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS 2006/02204

Redigering och layout: av framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli

Framsidesbild: Delar av utredningsområdet. Foto mot NO av Anders Hansson.

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
Inledning och bakgrund.....	3
Utredningens syfte och metod.....	4
Utredningsområdet.....	4
Genomförande och resultat	5
Arkiv- och kartstudier.....	5
Fältinventering.....	8
Tolkning och utvärdering	9
Referenser	9
Tekniska och administrativa uppgifter.....	9

Med anledning av att Trafikverket planerade förbättringar av avfarter och vägstandard på flera sträckor längs väg E14, har Jamtli utfört en arkeologisk utredning i området vid Rista och Hålland i Åre kommun (figur 1). Uppdragsgivare var Trafikverket, efter beslut fattat av Länsstyrelsen i Jämtlands län 2019-09-12 (dnr 431-4939-2019). Arbetet genomfördes av chefsarkeolog Anders Hansson och antikvarie/arkeolog Kristina Jonsson från Jamtli.

3

Utredningens syfte och metod

Syftet med utredningen var att ta reda på om fornlämningar skulle kunna komma att beröras av det planerade arbetsföretaget, och att om så var fallet preliminärt avgränsa dessa inom utredningsområdet.

Utredningen genomfördes i två steg. Inledningsvis gjordes arkiv- och kartstudier. Därefter genomfördes en fältinventering. Metalldetektering blev inte aktuell, då de ytor som berördes av utredningen inte bedömdes lämpliga för detta både med tanke på deras läge i förhållande till möjliga fornlämningar och med anledning av tät vegetation.

Utredningsområdet

Den planerade exploateringen utgjordes av ett antal ej sammanhängande ytor längs den södra sidan av E14. Utredningsområdena bestod av de delar av dessa ytor som direkt berör lämningarna Undersåker 80:2 och 84:1. Deras sammanlagda yta omfattar 3 100 m².

Ytorna närmast vägen består av en gräsbevuxen vägren som sluttar relativt kraftigt mot söder ned i ett djupt dike med kraftledningstolpar (jfr figur 6 nedan). Därefter vidtar en delvis av skärningar uppbruten åsrygg. Söder om åren löper järnvägsspåret. Bitvis är ytorna bevuxna med träd och sly, och vid inventeringstillfället var de också kraftigt bevuxna med ogräs (rallarrosor och brännässlor).

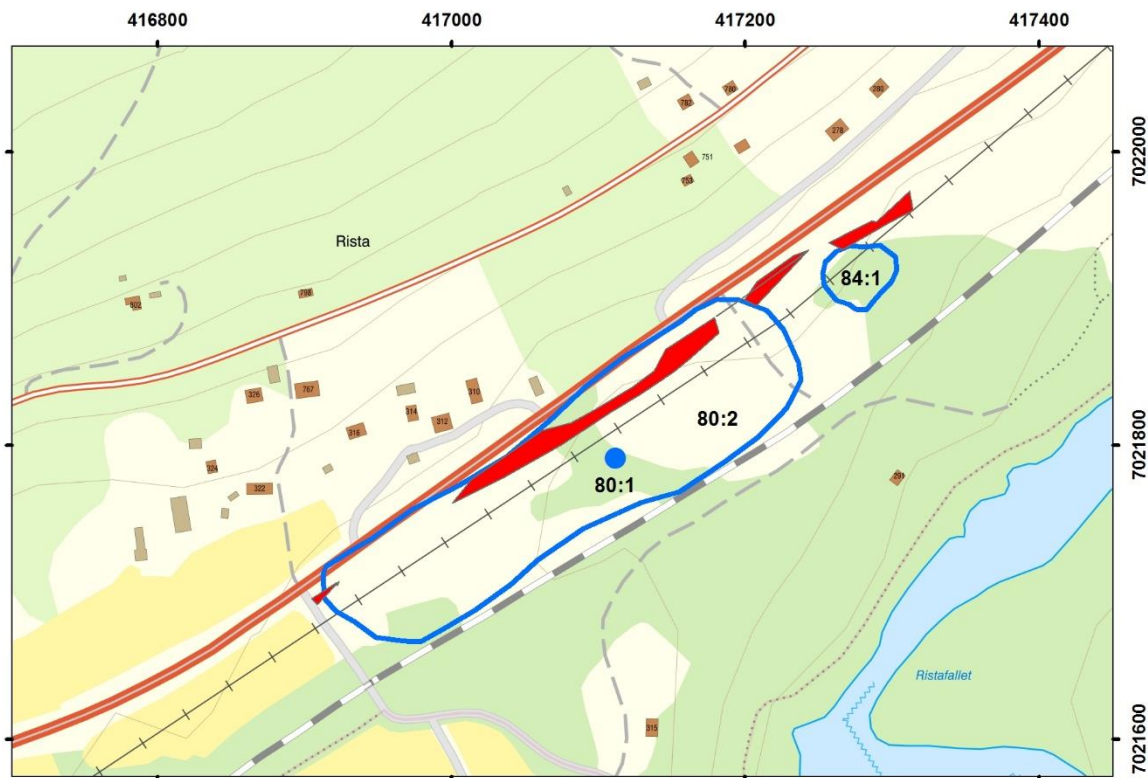

Fig. 2. Utredningsytorna markerade med röda ytor, fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar med blå färg. Skala 1: 10 000.

Genomförande och resultat

Arkiv- och kartstudier

Den inledande kart- och arkivgenomgången innefattade historiska kartor från Lantmäteriet samt registrerade forn- och kulturhistoriska lämningar från Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Genomgången har även innefattat Jamtlis arkivmaterial om fyndet av karolinermassgraven.

Vad gäller möjliga fornlämningar så finns de två ovan nämnda i området, fångstgropsystemet Undersåker 84:1/L1946:9518 och ytan med en möjlig karolinergrav (Undersåker 80:2/L1946:9290). Inom den sistnämnda ytan ligger även Undersåker 80:1/L1946:8743: en möjlig rest av en gravhög (se figur 2 ovan). Denna berörs dock inte av de planerade vägförbättringarna.

De historiska kartor som har analyserats är storskifteskartorna över Rista från 1775 (23-UND-5) och Nyland från 1773 (23-UND-2), samt laga skifteskartan från Rista från 1837 (23-UND-36) Storskifteskartan över Rista från 1775 omfattar den västra halvan av utredningsområdet, och kartan över Nyland den östra halvan

På storskifteskartorna från 1773 och 1775 finns ingen bebyggelse inom utredningsytorna. De berör vad som då var ängar och åkermark, samt en väg ned från byvägen i Nyland (figur 3).

Fig. 3. Utredningsytorna lagda på storskifteskartorna från 1773 (t.h.) och 1775 (t.v.). Skala 1: 3 000.

Storskifteskartan över Rista från 1837 visar en liknande bild. Vid denna tid tillhörde all den berörda marken Rista. Vägen som ses på 1700-talskartan fortsätter inte lika långt söderut och har mer en karaktär av åkerdike. En annan väg kan ses längre österut, vilken förbinder åkern

numrerad med nummer 153 med byvägen och som möjligen fortsätter norrut (figur 4). Vad som troligen är samma väg, dock betydligt mer förenklat angiven, finns med på en karta över utmarken i samma lantmäteriakt (figur 5).

Fig. 4. Utredningsytorna lagda på laga skifteskartan över inmarken från 1837. Skala 1: 3 000.

Fig. 5. Utredningsytorna lagda på laga skifteskartan över utmarken från 1837. Skala 1: 3 000.

Vad gäller övrigt arkivaliskt material så finns inte många uppgifter om karolinergraven som påträffades under arbetet med järnvägen utöver de som redovisas i Kulturmiljöregistret. Där står att läsa att "Skarpänget" har pekats ut som platsen för en massgrav i flera äldre uppteckningar som finns på ATA (Antikvaris-Topografiska Arkivet) och Jamtli (Jämtlands läns museum). I Kulturmiljöregistret hänvisas även till en lokal uppgiftslämnare som vid tillfället för fornminnesinventeringen (1973) menade att Torsten Boberg ska ha utfört en utgrävning för att söka karolinergraven "på åsryggen" och gjort "en del fynd" (Fornsök).

På "Ristaängarna" ska karolinerhären även ha haft en exercisplats. Detta omnämns i en tidningsartikel från 1912 angående den ovannämnde Bobergs undersökning av en karolinergrav i Handöl, där man refererar till ett dokument som han hade kommit över i Undersåker gällande Rista (Jämtlandsposten 1912).

"Skarpänget" består av ängsmarken med nummer 145–149 på laga skifteskartan från 1837, alltså inom de östra delarna av den större utredningsytan (figur 4). Ser man till närområdet i kartan fanns en äng direkt sydost om det område som avgränsats som möjligt område för karolinergraven, i anslutning till dåtidens väg (figur 6). Den kallas i kartakten för "Soldattäkten" (nummer 76–77 i kartan). Nummer 77 är ytan som har markerats med gul linje i figur 6, och sannolikt är det den mindre rektangulära ytan inom 77 som har nummer 76 (oläsligt i kartan). Denna slåttermark berördes av järnvägsdragningen, och möjligen indikerar namnet att detta kan vara platsen för graven. I storskiftesakten omnämns dock samma yta som "torpet af lägdland", så namnet "Soldattäkten" kan syfta på att där tidigare legat ett soldattorp. Lägdland är en benämning på gräsbevuxen åkermark, och lägden låg 1773 mellan två åkerytor (figur 7) och benämns vara av samma beskaffenhet (sandmylla) om åkrarna. Möjligheten finns att man har valt att inte bruka ytan som åker med anledning av att den hyser de begravda soldaterna.

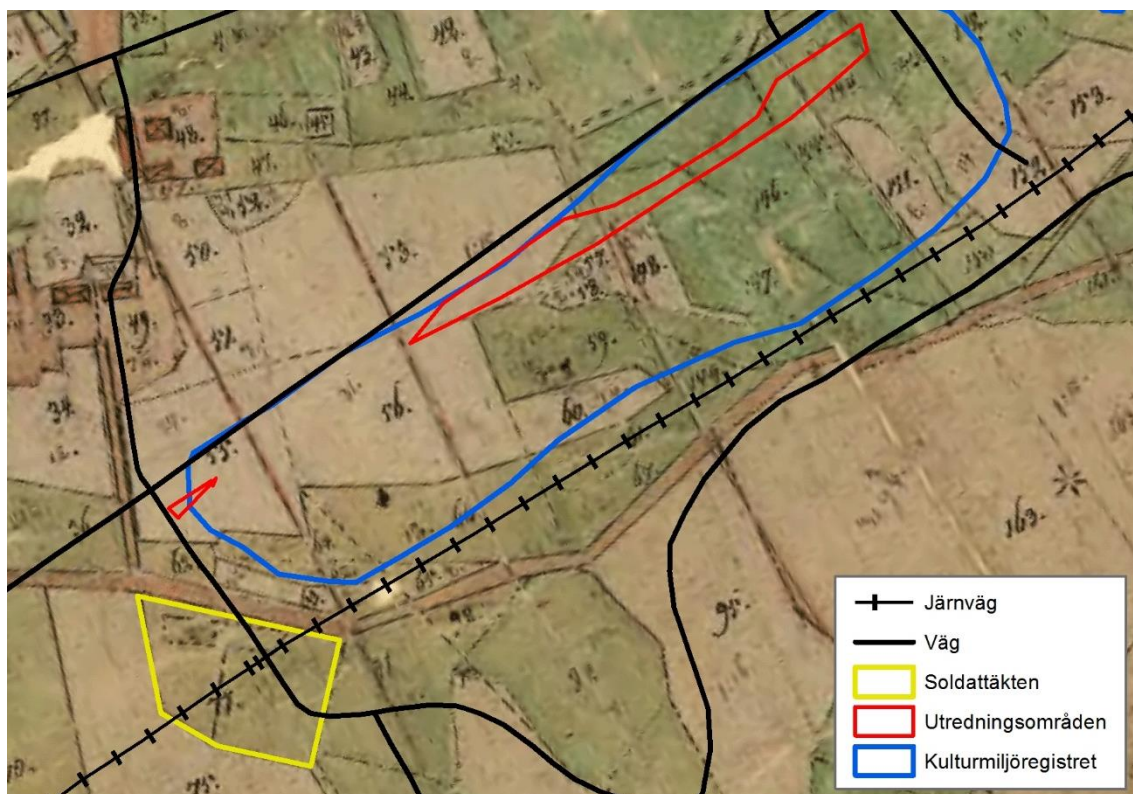

Fig. 6. Soldattäktens läge på laga skifteskartan från 1837 i förhållande till dagens vägar, järnvägen, ytor i Kulturmiljöregistret och utredningsytor. Skala 1: 3 000.

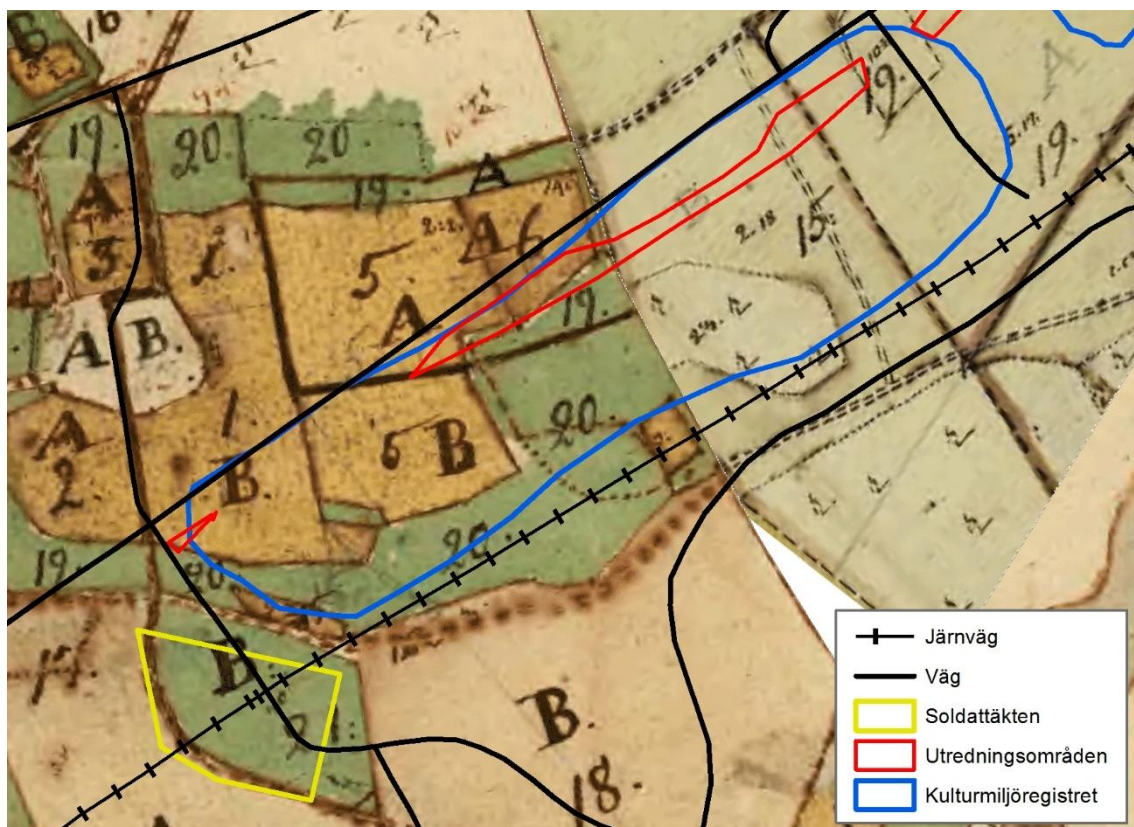

Fig. 7. Soldatlägden/torpet markerat på storskifteskartan från 1773 i förhållande till dagens vägar, järnvägen, ytor i Kulturmiljöregistret och utredningsytor. Skala 1: 3 000.

Fältinventering

Vid fältinventeringen kunde det snabbt konstateras att de smala utredningsytorna, som mest 30 meter breda, inte kunde bedömas hysa läget för den tidigare påträffade karolinergraven. Detta dels med tanke på terrängen (se rapportens omslagsbild), dels för att de var belägna omkring 150 meter från järnvägen. Ristabönderna valde knappast att placera en massgrav mitt i den sluttande åker- och ängsmarken, och gjordes fynd vid anläggandet av järnvägen torde det ha varit i samband med spårläggningen längre ned i dalsänkan.

Den planerade metalledekteringen genomfördes inte; den hade knappast varit genomförbar ändå på grund av den kraftiga vegetationen.

Under inventeringen besiktigades även den möjliga fornlämningen Undersåker 84:1/L1946:9518, fångstgropssystemet. I Kulturmiljöregistret anges att man vid fornminnesinventeringen noterade sju gropar, fyra större och fyra mindre, samtliga osäkra i bedömningen (Forsök). Vid utredningsinventeringen kunde endast fyra säkra gropar återfinnas – dessa bedömdes dock vara fångstgropar.

Tolkning och utvärdering

Sammanfattningsvis kan sägas att inga fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar bedömdes komma att kunna påverkas av Trafikverkets planerade arbeten. Den karolinergrav som ska ha påträffats i samband med järnvägens anläggande på 1880-talet är ännu inte lokaliserad, men torde ligga i anslutning till järnvägsspåret. Fångstgroparna ligger utanför exploateringsområdena.

Referenser

Fornsök = Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. [<https://app.raa.se/open/fornsok/>]

Jämtlandsposten. 1912. Nyupptäckta karolinergrafvar i Jämtland. Ett intressant dokument visar vägen. *Jämtlandsposten* No. 256, lördagen 2 november.

Lantmäteriet. *Lantmäteristyrelsens arkiv*.

[<https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>]

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Jamtli's dnr:</i>	167-2019-F5CC
<i>Länsstyrelsens dnr:</i>	431-4939-2019
<i>Uppdragsgivare/Finansiär:</i>	Trafikverket
<i>Landskap</i>	Jämtland
<i>Kommun:</i>	Åre
<i>Socken:</i>	Undersåker
<i>Fastighet:</i>	Rista S:3; 2:13, Undersåkers-Eggen 1:61, Nyland 2:3
<i>Undersökningstyp:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Undersökningstid:</i>	2019-09-25
<i>Personal:</i>	Anders Hansson, Kristina Jonsson
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2020

ISSN 1654-2045

- 2020:1 Vattentornet vid Värnamo station – kulturhistorisk utredning
Björn Olofsson
- 2020:2 Arkeologisk undersökning av:
En kolbotten efter resmila (Älvros 749)
En järnframställningsplats (Älvros 750)
Tre fångstgropar (Älvros 755, Älvros 758 och Älvros 760)
Annabell Rahm
- 2020:3 Vid karolinergraven i Rista? Arkeologisk utredning
Kristina Jonsson